

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มหาตัมahasงขยสูตร เป็นพระสูตรที่พระธรรมสังคากาจารย์ รวบรวมร้อยกรองไว้ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหાયมกวรรค พระพุทธองค์แสดงแก่ภิกษุทั้งหลายขณะประทับ ณ พระเชตวัน เขตเมืองสาวัตถี บรรดาความเห็นผิดของภิกษุชื่อว่าสาติ ที่มีความเห็นผิดเรื่อง วิญญาน พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องวิญญานว่าเป็นกระบวนการของขั้น ๕ และปฏิเสธสมุปาท เป็นวงจรให้เกิดทุกข์ ท้ายพระสูตร พระองค์ทรงแสดงวิธีปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยพ้นจากทุกข์โดยการเจริญวิปัสสนาเบื้องต้นเป็นบาทฐาน

แนวทางการเจริญวิปัสสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวทางในการเจริญวิปัสสนา ๒ แบบ คือ สมถยานิกะ และวิปัสสนายานิกะ แม้ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค^๑ จะแสดงหลักการปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรรถด้วยมรรคใดมรรคหนึ่งใน ๔ แบบนี้ คือ ๑. สมถปุพพังคมิปัสสนา เจริญวิปัสสนามีสมณานาหน้า ๒. วิปัสสนาปุพพังคสมถะ เจริญสมถะมีวิปัสสนานาหน้า ๓. สมถวิปัสสนายุกนัทธะ เจริญสมถะและวิปัสสนาคบคู่กันไป ๔. ธัมมูจจะวิปัสสนา เจริญวิปัสสนาละความฟุ้งซ่านภายใน

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนา ในมหาตัมahasงขยสูตร คือ มีข้อความพระพุทธดำรัสที่ตรัสสอนท้ายของพระสูตร ที่แสดงลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ คือ ความถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีสำหรับภิกษุ คือ การเว้นมิจฉาอาชีวะเลี้ยงชีพการบิณฑบาตร สันโดษด้วยปัจจัย ๔ อินทริยสังวร สำรวมในทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรสถูกต้องโงฐฐัพพะรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ และเจริญสติสัมปชัญญะ เพื่อความถึงพร้อมอิริยาบถในการเจริญวิปัสสนาในการพิจารณาองค์แห่งฌานที่เกิดขึ้นตามลำดับ จนสามารถพัฒนาปัญญาญาณบรรลุโดยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับวิธีการปฏิบัติตามแบบสมถปุพพังคมิปัสสนา

^๑ ขุ.ปฎิ. (บาลี) ๓๑/๑/๓๐๖ – ๓๐๗ , ขุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๑/๔๑๓ – ๔๑๔.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง การศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในมหาตณหาสังขยสูตร เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง ๓ ข้อคือเพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในมหาตณหาสังขยสูตร เพื่อศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน และเพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการเจริญวิปัสสนาในมหาตณหาสังขยสูตร อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นคว้าและนำเสนอในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในมหาตณหาสังขยสูตร
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการเจริญวิปัสสนาในมหาตณหาสังขยสูตร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ หลักธรรมในมหาตณหาสังขยสูตร มีเนื้อหาอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธศาสนา มีหลักการเจริญอย่างไร
- ๑.๓.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการเจริญวิปัสสนาในมหาตณหาสังขยสูตร มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยคือ ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ของพระพุทธศาสนาเถรวาท พร้อมหนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนขอบเขตของเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาถึงหลักคำสอนเรื่องวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์ต่างๆในพระไตรปิฎก

- ๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาข้อความเนื้อหาหลักธรรมในมหาตณหาสังขยสูตร และหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคเป็นต้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการวิเคราะห์เป็นการศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในมหาตัตถาสังขยสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ และหลักวิปัสสนาภาวนา หลักปัจจัยแห่งเจโตวิมุตติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๑.๕.๑ การเจริญวิปัสสนาหมายถึง วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา

๑.๕.๒ ทิฎฐิ หมายถึง สัสสตทิฎฐิ

๑.๕.๓ วิราคะ หมายถึง มรรค

๑.๕.๔ ปฏิจจสมุปบาทหมายถึง ธรรมที่อาศัยกันและกันแล้วยังธรรมที่เกิดร่วมกันให้เกิดขึ้น

๑.๕.๕ อาหาร ๔ ชนิด หมายถึง ๑. กวฬิงการาหารอาหารคือคำข้าว ๒. ผัสสาหารอาหารคือการสัมผัส ๓. มโนสญฺเจตนาหาร อาหารคือความจงใจ ๔. วิญญาณาหารอาหารคือ วิญญาณ

๑.๕.๖ มหาตัตถาสังขยสูตร หมายถึง พระสูตรที่ปรากฏอยู่ในมัชฌิมนิกายมูลปิณณาสก์ จัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ ว่าด้วยความสันตันทาสูตรใหญ่

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนา คือ

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก ที่แสดงพระบาลีเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายแห่ง เช่น ทิฆนิกาย ภาค ๓ หน้า ๑๗๙-๒๒๘ มัชฌิมนิกาย ภาค ๒ หน้า ๑๖๒ สังยุตตนิกาย ภาค ๒ หน้า ๔๘๕ อังคุตตรนิกาย ภาค ๑ หน้า ๖๒ ปฏิสัมภีทามรรค หน้า ๒๒, ๒๗, ๕๖, ๑๑๔, ๑๙๖, ๒๘๑,

๒๘๔, ๒๘๗, ๒๙๑, ๓๒๗, ๓๔๔ เช่นในคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มหามรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑ ได้แบ่งการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ ๓ นัย คือ สมถยานิกนัย วิปัสสนายานิกนัย และ ยุคันทนัย^๒

๒)คัมภีร์อรรถกถา แสดงข้อความอธิบายพระบาลีเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์อรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท แสดงข้อความไว้ว่า ธรรมนี้คือ การเริ่มตั้งความเสื่อมและความสิ้นไปในอรรถภาพของภิกษุผู้มีความประพฤติเบาพร้อม ยินดีแล้วในเสนาสนะอันเจียบสัด เจริญวิปัสสนาด้วยอำนาจที่ทำให้เป็นไปโดยติดต่อกัน จนถือเอาพระอรหัตต์ไว้ได้ นี่คือนิวิปัสสนาธรรม^๓

๓)คัมภีร์ฎีกาแสดงข้อความอธิบายเกี่ยวกับสติปัฏฐานไว้หลายแห่ง เช่น ปรหมัตถทีปนี มหาฎีกาใหม่ ได้อธิบายเหตุผลที่พระพุทธองค์ควรจะตรัสพระบาลีว่า “จตตาริสติปัฏฐานานิ”แต่ตรัสเป็น “จตตารโสติปัฏฐานา” “เพราะทรงมุ่งเอาคำว่า “สติ” เป็นตัวประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายที่เกิดร่วมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”^๔

๔)ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายแห่ง เช่น แสดงภูมิของปัญญาไว้ในชั้นธนิเทศว่า ธรรมทั้งหลายอันแยกประเภทเป็นขั้น ๓ อย่างคือนาม ชาติ อินทรีย์ สังขาร ปฏิจจสมุปบาท เป็นภูมิของปัญญานี้ เป็นต้น^๕

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑)พระโสณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) แสดงวิปัสสนาภาวนาไว้ในหนังสือวิปัสสนาธุระ ว่า วิปัสสนามี ๒ ประเภท คือ ปัจจกขวิปัสสนาและอนุमानวิปัสสนา ในบรรดาสองอย่างนั้น พึงทราบว่ายานที่ทำการกำหนดรู้พิจารณาได้ เห็นรูปนามที่เกิดขึ้นโดยประจักษ์ เหมือนกับได้สัมผัสด้วยมือ ท่านเรียกว่า ปัจจกขวิปัสสนา ย่อมรู้สภาวะลักษณะของรูปนามตาม

^๒ดูรายละเอียดในขุ.ป.(บาลี) ๓๑/๑/๔๑๓.,ขุ.ป.(ไทย) ๓๑/๑/๔๑๓.

^๓ขุ.ธ.อ. (ไทย)๑/๗

^๔คำว่า “ปฏิฐาน” เป็นนปุงสกลิงค์ควรจะมีรูปเป็น จตตาริ สติปัฏฐานานิ”แต่ตรัสเป็นรูปคำปุงลิงค์ “จตตารโ สติปัฏฐานา”

^๕ดูรายละเอียดใน พระมหาแสวง โชติปาโล, พุทธวิทยานำรู้เล่ม ๓,(กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า๒๐๗.

^๖พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์(อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒๐.

ความเป็นจริง รู้กระทั่งอนิจจลักษณะเป็นต้นที่เป็นลักษณะการเกิดดับได้ตามความเป็นจริง เพราะเหตุนั้น โยคาวจรผู้เจริญวิปัสสนาจึงควรเจริญปัจจกขวิปัสสนานี้เท่านั้น^๗

๒) พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) แสดงหลักการของการปฏิบัติวิปัสสนาขั้นต้นไว้ในหนังสือ หลักปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน ว่า ในขั้นแรก ผู้ปฏิบัติมีสติกำหนดรูป-นาม ตามอารมณ์และอิริยาบถนั้น ข้อสำคัญต้องให้ได้ปัจจุบันอารมณ์มากที่สุด เพราะอารมณ์ปัจจุบันนั้น ทำลายสันตติของรูป-นามให้แยกออกจากกัน^๘

๓) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) แสดงหลักปฏิบัติวิปัสสนาไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า ว่าโดยสาระสำคัญ หลักสติปัฏฐาน ๔ บอกให้ทราบว่ามีจุดที่ควรใช้สติกำกับดูแลทั้งหมดเพียง ๔ แห่งเท่านั้นเอง คือ ร่างกายและพฤติกรรมของกาย ๑ เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์ต่าง ๆ ๑ ภาวะจิตที่เป็นไปต่าง ๆ ๑ ความคิดนึกไตร่ตรองนึก ถ้าดำเนินชีวิตโดยมี สติคุ้มครอง ณ จุดทั้ง ๔ นี้แล้ว ก็จะช่วยให้เป็นอยู่อย่างปลอดภัย ไร้ทุกข์ มีความสุขผ่องใส และเป็นปฏิปทานำไปสู่ความรู้แจ้งอริยสัจธรรม^๙

๔) พระภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาคัมภีรญาณาวจรียะแสดงแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ในหนังสือ วิปัสสนาที่ป็นิฎฐาว่า หลักในการเจริญวิปัสสนานั้น พึงเริ่มแต่สิ่งที่เห็นได้ง่ายและชัดต่อรูป ในอารมณ์ที่กำหนดนั้น นามเป็นอารมณ์ที่ละเอียดประณีต เห็นได้ยากยิ่งกว่ารูป ดังนั้นในระยะเริ่มแรกของวิปัสสนายานิกบุคคล พึงให้กำหนดรูปก่อน^{๑๐}

๕) พระ ดร.วัลโปละ ราหุละแสดงหลักการของสติไว้ในหนังสือ What the Buddha Taught ว่า การเจริญจิตตภาวนา (พัฒนาจิต) ซึ่งเป็นรูปแบบที่สำคัญ ได้ผลจริง และเป็นประโยชน์อย่างมาก คือ การมีสติรู้เท่าทันในกิจใด ๆ ก็ตามที่กำลังทำอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทาง

^๗ พระมหาโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนาธุระ หลักการปฏิบัติวิปัสสนา, แปลเรียบเรียงโดย จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรศาสนไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๘.

^๘ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), หลักปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๗.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ มหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๑๒.

^{๑๐} พระดร.ภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาคัมภีรญาณาวจรียะ, วิปัสสนาที่ป็นิฎฐา ฉบับพิมพ์รวมเล่มใน ๑๐๐ ปี อัครมหาคัมภีรญาณาวจรียะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๑.

กายหรือทางวาจา ระหว่างการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัว เรื่องสาธารณะ หรือในด้านอาชีพ ไม่ว่าจะขณะเดิน ยืน นั่ง นอน เขยียดหรือคู้แขน หรือแม้กระทั่งกำลังตอบสนองการเรียกร้องทางธรรมชาติ (ขับถ่าย) ในกิจกรรมเหล่านี้และอื่น ๆ ควรมีสติรู้เท่าทัน อย่างเต็มเปี่ยม^{๑๑}

๑.๖.๓ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาบททวนรายงานวิจัยเกี่ยวกับ “หลักปฏิบัติวิปัสสนา” พบว่า มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาและวิเคราะห์แนวการสอนวิปัสสนา และแนวการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีผู้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมากแต่ยังไม่พบการศึกษาที่เน้นเกี่ยวกับการเดินจงกรมไว้โดยตรงผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษารายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนา ดังนี้

๑) พระมหาศักดิ์ศรี อมโร (ศาสตวศพล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักหลักธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในนิวาปสูตร” พบว่า นิวาปสูตรเป็นสูตรที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่ามีเนื้ออยู่ ๔ ผุ้ง ผุ้งเนื้อที่ ๑-๓ เป็นผุ้งเนื้อที่ถูกพรานเนื้อและบริวารจับได้ ส่วนผุ้งเนื้อที่ ๔ พรานเนื้อและบริวารจับไม่ได้ ทรงเปรียบเทียบเนื้อทั้ง ๔ ผุ้งกับสมณพราหมณ์ ๔ จำพวก เปรียบพรานเนื้อ และบริวารกับมาร (กิเลสมาร) และเสนามาร และเปรียบเทียบห้ากับกามคุณ ๕ ว่า สมณพราหมณ์พวกที่ ๑-๓ เข้าไปหากามคุณ ๕ ซึ่งเป็นโลกามิสที่มารล่อไว้แล้ว บริโภคเพลิดเพลินจนมัวเมาประมาท จึงถูกมารจับได้เหมือนผุ้งเนื้อที่ ๑-๓ ส่วนสมณพราหมณ์พวกที่ ๔ คิดเปรียบเทียบพฤติกรรมของสมณพราหมณ์ทั้ง ๓ พวกแล้วเห็นว่า เราควรอาศัยอยู่ที่ที่มารและเสนามารไปไม่ถึง ไม่ไปหากามคุณ ๕ ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ควรเมาประมาทในโลกามิสนั้น จึงพ้นจากอำนาจของมารไปได้ เหมือนผุ้งเนื้อที่ ๔ พระสูตรนี้ จัดอยู่ในประเภท อุปมาอุปไมย

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในนิวาปสูตรคือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งใน รูปนามตามความเป็นจริงโดยอาศัยอายตนะเป็นภูมิวิปัสสนาอันได้แก่ อายตนะภายใน อายตนะภายนอกซึ่งเปรียบเทียบกับवंดักสัตว์ ที่สังเคราะห์เป็นวิปัสสนาภูมิ อันเป็นอารมณ์ที่เรียกว่า รูปนาม อันเป็นภูมิของวิปัสสนา ซึ่งอารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาคือ วิปัสสนาภูมิ ๖ หรือรูปนาม และวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาก็คือการเจริญสติปัฏฐาน โดยเป็นการพิจารณาเห็นกาย

^{๑๑} พระดร.วัลโปละ ราหุลละ, What the Buddha Taught(พระพุทธองค์ทรงสอนอะไร),แปลโดยดร. สุนทรพลามินทร์,, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒), หน้า ๙๖.

ในกาย การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา การพิจารณาเห็นจิตในจิต และการพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ซึ่งการกำหนดรู้ในฐานทั้ง ๔ นี้เป็นการกำหนดวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐานดังมีหลักฐานยืนยันจากคัมภีร์อรรถกถา

พระพุทธองค์ทรงแสดงการปฏิบัติวิปัสสนาตามในนิวาปสูตรนี้เป็นการกำหนดรู้ตามสภาวะธรรมในองค์ฌาน คือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแบบสมถยานิกะ เป็นการยกจิตออกจากฌานแล้วพิจารณาองค์ฌานโดยความเป็นไตรลักษณ์ พิจารณาเห็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปนั้นเป็นการกำหนดวิปัสสนาตามหลักของสติปัฏฐานโดยการสังเคราะห์เข้าในหมวดเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานและหมวดอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบประเด็นคำตอบที่ตรงตามวัตถุประสงค์และเป็นประโยชน์แก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง^{๑๒}

๒) พระมานะ จิตฺตสีโล (ประพตฺติธรรม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในพหุธาตุกสูตร” พบว่าหลักธรรมในพหุธาตุกสูตรเป็นหลักธรรมที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่อง ภัยอุบัททะ และอุปสรรคทั้งปวงที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต คนพาลเปรียบเหมือนไฟที่ไหม้ลามบ้านเรือน ส่วนภิกษุผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา เป็นผู้ฉลาดในธาตุ ในอายตนะ ในปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในฐานะและอฐานะ ส่วนพหุธาตุนั้น หมายถึง ธาตุมากอย่าง คือ ธาตุ ๑๘ ธาตุ ๖ ธาตุ ๓ และธาตุ ๒ ที่มีอยู่ในตัวเรา และมีความสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักสภาวะที่แท้จริงของธาตุ และผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตาม ธาตุ อายตนะ และปฏิจจสมุปบาท ทำให้ชนะกิเลสและบรรลุมรรตผล

การศึกษาสภาวะปรมาณูของธาตุในการปฏิบัติวิปัสสนานั้นพบว่า สภาวะปรมาณูของธาตุในตัวเรานั้นเป็นสภาวะที่มีอยู่จริงโดยธรรมชาติมีอยู่ในตัวเรา เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม เป็นสภาพที่รักษาคุณสมบัติเดิมของตนเองไว้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา มีสภาพอย่างใดก็คงมีสภาพอย่างนั้นอยู่เสมอ ธาตุเหล่านี้เป็นธาตุแท้ดั้งเดิม ที่ไม่ได้เกิดจากเหตุปัจจัยใดๆ ทั้งสิ้น เช่น ธาตุดิน มีสภาวะอ่อนหรือแข็ง ธาตุน้ำมีสภาวะที่รู้ได้จากการไหล การซึม แผ่กระจายของน้ำลาย น้ำเหงื่อ และน้ำตา ธาตุไฟมีสภาวะเย็นหรือร้อน ธาตุลมมีสภาวะหยาบหรือตึงและทำให้เคลื่อนไหวได้

^{๑๒} พระมหาศักดิ์ศรีอมโร(ศาวตฺสพล), “ศึกษาหลักหลักธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในนิวาปสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

การกำหนดรู้สภาวะปรมาัตถ์ของธาตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือการที่ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดรู้ในขณะที่ปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถใหญ่และการกำหนดสัมผัสัญญะรู้ตัวทุกขณะในปัจจุบันโดยมีสติและปัญญาสามารถ ตามรู้สภาวะเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุดรู้ว่าสภาวะเคลื่อนไหวเกิดขึ้นจากจิตที่สั่งให้เคลื่อนไหว และสภาวะความเคลื่อนไหวนั้นก็มีความขาดช่วงในระยะที่ ยก ย่าง และเหยียบ ไม่ปะปนกัน หลังจากนั้นก็จะยังเห็นความเกิดดับอย่างรวดเร็วของสภาวะเคลื่อนไหวโดยละเอียด นักปฏิบัติผู้รู้สภาวะธรรมอย่างนี้ ย่อมจะเข้าใจว่าไม่มีตัวเรา ของเรา ซึ่งเป็นผู้เดิน มีเพียงจิตที่สั่งงานและแบ่งกลุ่มรูปที่เคลื่อนไหวจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่งมีสภาพไม่เที่ยงแท้ เพราะเกิดขึ้นแล้วดับไป เป็นทุกข์เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดดับ และไม่ใช่ตัวตนที่ผู้ใดจะบังคับบัญชาได้ เขาย่อมเพิกถอนความเห็นผิดว่า เป็นเขา เป็นเรา เป็นหญิง เป็นชาย เป็นสัตว์ เป็นบุคคล และละความยึดมั่นในตัวตน^{๑๓}

๓) พระมหาอนุชน สาสนกิตติ (คำมี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเจริญอริยปัญญาชั้นธในสุกสูตร” พบว่า สุกสูตรเป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยชั้นธคือกองธรรมอันประเสริฐ ๓ ประการได้แก่ ๑) อริยศีลชั้นธ กองศีลอันประเสริฐ ๒) อริยสมาธิชั้นธ กองสมาธิอันประเสริฐ ๓) อริยปัญญาชั้นธ กองปัญญาอันประเสริฐซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาควรศึกษาและปฏิบัติ เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดคืออัสสวักขญาณ ปัญญาหยั่งรู้ความสิ้นอาสวะอันเป็นที่สิ้นสุดของภพชาติ ที่สุดของพรหมจรรย์ เป็นการทำหน้าที่ที่ควรทำเสร็จสมบูรณ์ และไม่มีสิ่งที่จะต้องทำเพื่อความหมดสิ้นกิเลสอีกต่อไป

อริยปัญญาชั้นธในสุกสูตรนี้ โดยเนื้อหาคือ วิชา ๘ ประการ ได้แก่วิปัสสนาญาณ มโนยิทธิญาณ อิทธิวิธญาณ ทิพพโสตธาตุญาณ เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุญาณ และอัสสวักขญาณ มงคลธรรมคือปัญญาเจตสิก ซึ่งมีลักษณะพิเศษจำเพาะตัว ๔ ประการ คือมีการรู้แจ้งสภาวะธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดความมืดเป็นกิจ มีความไม่หลงเป็นผล และมีสมาธิเป็นเหตุใกล้ วิชาทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นทั้งโลกียวิชาและโลกุตตรวิชาจะเกิดขึ้นได้กับบุคคลผู้มีบุญบารมีที่ได้สั่งสมมาทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาตินั้น

ส่วนวิธีการเจริญอริยปัญญาชั้นธในสุกสูตรเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มต้นปฏิบัติโดยการสำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วย

^{๑๓} พระมานะจิตติโล (ประพตฺติธรรม), “ศึกษาหลักธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในพุทธาตุกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

มารยาทและโคจรเป็นผู้มีปกติเห็นโทษภัยแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย มี อาชีพรวิสุตฺถิ สมบูรณ์ด้วยศีล คือจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นผู้สันโดษ ละนิวรณ์ ๕ ได้ทำฉาน ๔ ให้เกิด เจริญ วิปัสสนาโดยสติปัฏฐาน ๔ จนกระทั่งเกิดมรรคญาณและผลญาณในที่สุด^{๑๔}

๔) พระสมุห์वलลภ วลลภ (เจสระ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในมหาสารูปมสูตร” พบว่า มหาสารูปมสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุในเรื่องของพระเทวทัต ที่ได้ทำกรรมหนัก เพราะมีความมกใหญ่ไฝสูง ลุ่มหลงมัวเมาในลาภสักการะและสรรเสริญ จึงไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงได้ สุดท้ายของชีวิตก็ตกลงสู่อบายภูมิ และตรัสเตือนให้ภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาอย่าได้ยึดติดในลาภสักการะและสรรเสริญ แม้การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา พระพุทธองค์ก็ทรงไม่ให้พอใจเพียงแค่นั้น แต่ทรงให้ปฏิบัติไปสู่ วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นเป็นเป้าหมาย

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงแก่นของศาสนา คือ ปฏิบัติตามหลักอริยมรรคที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทางนี้เป็นทางเดียว เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะเพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอุบายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการนั้นคือ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มี สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์ เป็นปัจจัยส่งผลไปสู่การบรรลุมรรคผล และนิพพาน

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในมหาสารูปมสูตรว่า ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา จะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิ และปัญญาเพื่อบรรลุไปสู่เป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ คือ วิมุตติ เป็นความหลุดพ้นที่จะไม่กลับมาทำเวปอีก ได้เข้าถึงแก่นแห่งพรหมจรรย์ เปรียบเหมือนบุคคลที่เข้าไปในป่าเพื่อต้องการแก่นไม้ และได้แก่นไม้มาทำประโยชน์สมควรปรารถนา^{๑๕}

^{๑๔} พระมหานูชน สารณิกิตติ (คำมี), “ศึกษาวิธีการเจริญอริยปัญญาชั้นในสุกสูตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕} พระสมุห์वलลภ วลลภ (เจสระ), “ศึกษาหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในมหาสารูปมสูตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

๕)แม่ชีโมรี วัฒนาภูมิได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาโอฆะ ๔ ที่ปรากฏในโอฆตรณสูตร” พบว่า โอฆตรณสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเทวดาว่าด้วยการข้ามโอฆะ คือห้วงกิเลสตัณหาของมนุษย์ที่เป็นเครื่องเกาะเกี่ยวในโลกด้วยวิธีการไม่พัก ไม่เพียร โอฆะมีการเกิดเนื่องจากการทำงานของจิต ด้วยอำนาจของกิเลส อภิสังขาร ตัณหา ทิฏฐิ การติด อุทัจจะ การปฏิบัติสุดโต่ง ๒ ทางคือ กามสุขัลลิกานุโยคและอตฺตกิลมณานุโยค ทำให้บุคคลจมลงสู่ที่ต่ำ พลัดออกนอกเส้นทางวนเวียนอยู่ในภพไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อใดที่บุคคลดำเนินตามทางสายกลางในอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่เข้าไปยึดมั่นใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ไม่มีความเป็นเรา ไม่มีความเป็นเขา จิตย่อมหลุดพ้นจากห้วงโอฆะด้วยปัญญา โอฆะ ๔ คือ กาโมฆะ ห้วงแห่งกามมีสาเหตุจากผัสสะจึงมีเวทนาและตัณหา มีวิธีการดับ คือ อินทริยสังวร และ วิธีดับกามตามแนวแห่งปฏิจจนุปบาท อริยสัจ ๓ โวฆะ คือ ความยินดีในอัตภาพ ในภพภูมิต่าง ๆ ในวัฏสงสารมี นiryami เปตติวิสัยภูมิ ติรัจฉานภูมิ มนุสสภูมิ เทวภูมิ ทิฏฐิโฆชะ การมีสภาพเห็นผิดในรูปนาม ชันธ์ ๕ ว่ามีตัวมีตน เป็นเราเป็นเขา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นรากเหง้าของสังสารวัฏ มีทิฏฐิ ปาทาน ทิฏฐิชาละ ทิฏฐิโฆชะทิฏฐิสาละ และ ทิฏฐิสังโยชน์ อวิชโฆชะ การไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เรียกว่า อวิชชา ๘ เป็นประธานของกิเลสทั้งปวง เป็นมูลรากของวิญญะ เป็นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่มีสิ้นสุด เหตุเกิดอวิชชาเนื่องจากไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ไม่รู้ชัดซึ่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณว่ามีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา ตามความเป็นจริง

หลักธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อละโอฆะ ๔ ในโอฆตรณสูตร คือ วิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรม ซึ่งแยกออกเป็น กาโมฆะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำให้สัตว์จมอยู่ในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลกเจตสิก ที่ใน โลกมูลจิต ๘ โวฆะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำให้สัตว์จมอยู่ในรูปภพ อรูปภพ หรือรูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลกเจตสิก ที่ใน ทิฏฐิคตวิปยุตตจิต ๔ ทิฏฐิโฆชะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำให้สัตว์จมอยู่ใน ความเห็นผิด องค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ใน ทิฏฐคตสัมปยุตตจิต ๔ และ อวิชโฆชะ ธรรมที่เป็นเครื่องทำให้สัตว์จมอยู่ในความหลง ความงอ องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ใน อกุศลจิต ๑๒ ซึ่งวิธีละโอฆะ ๔ ในโอฆตรณสูตร สามารถละได้ ๒ ระดับ ได้แก่ ตทังคปหาน เป็นการละได้ชั่วขณะในเวลาเจริญสติในการกำหนดรู้ วิกขัมภนปหานเป็นการละโอฆะได้ด้วยการข่มไว้โดยการปฏิบัติสมถภาวนา และ สมุจเฉทปหาน เป็นการละด้วยการตัดขาดจากโอฆะโดยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

กาม ละได้ด้วยตทั้งคปทาน คือ มีการรักษาศีล ๕ หรือ ศีล ๘ ก็สามารถละได้แล้ว ส่วนภพ ทิฏฐิ และอวิชชา จะละด้วยสมุจเฉตปทานคือการละด้วยวิปัสสนาภาวนาเพื่อข้าม ห้วงแห่งทะเลกิเลส คือ โอฆะ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายกลาง สรุปลงได้ใน ไตรสิกขาและหลักธรรม คือ มหาสติปัฏฐาน ๔ การเข้าใจกระบวนการของปัจจุสมุปบาทที่ แสดงให้เห็นเหตุปัจจัยที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่เป็นความจริงที่จะได้จากการปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ด้วยวิปัสสนาญาณ นอกจากนั้นยังมี อานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาหลายประการอันเป็นมูลเหตุแห่งการทำวิชา และวิมุตติ ให้บริบูรณ์ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในห้วงโอฆะตราบเท่าถึงการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน^{๑๖}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) มีวิธีการศึกษาดังนี้

- ๑) ศึกษาข้อมูลการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสที่เกี่ยวข้อง
- ๒) แปล เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนาและตรวจสอบความถูกต้อง โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา
- ๓) นำข้อมูลที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนั้น ตรวจสอบข้อมูล ปรับปรุง และเรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา
- ๔) ศึกษาตีความตามประเด็นที่ได้กำหนด และนิยามศัพท์ไว้สรุปข้อมูล ที่ได้ บรรยายเชิงพรรณนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบเนื้อหาและหลักธรรมในมหาตัตตมหาสังขยสูตร
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธานุศาสน

^{๑๖}แม่ชีโมรี วัฒนาภูมิ, “ศึกษาโอฆะ ๔ ที่ปรากฏในโอฆตรณสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๘.๓ ทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการเจริญวิปัสสนาในมหาตัตถหา
สังขยสูตร